

ILMIY-AMALIY JURNAL

Impact Factor: 5.394

ISSN 2181-0958

DOI 10.26739/2181-0958

YURISPRUDENSIYA

ЮРИСПРУДЕНЦИЯ | JURISPRUDENCE

7 JILD, 3
2026

YURISPRUDENSIYA

7 ЖИЛД, 3 СОН

ЮРИСПРУДЕНЦИЯ

ТОМ 7, НОМЕР 3

JURISPRUDENCE

VOLUME 7, ISSUE 3

Bosh muharrir:
Главный редактор:
Chief Editor:

SALAEV NODIRBEK
O'zbekiston Respublikasi Odil sudlov akademiyasi
professor, Yuridik fanlar doktori.

Bosh muharrir o'rinbosari:
Заместитель главного редактора:
Deputy Chief Editor:

RUSTAMBEKOV ISLAMBEK
Toshkent davlat yuridik universiteti
Yuridik fanlar doktori, professor.

TAHRIRIY HAY'AT A'ZOLARI | РЕДАКЦИОННЫЙ СОВЕТ |

Mas'ul kotib | Ответственный секретарь | Responsible secretary:

DAVRONOV ATOBEK
Toshkent davlat yuridik universiteti jinoyat-protsessual huquqi kafedrasida o'qituvchisi,
PhD yuridik fanlari bo'yicha falsafa doktori.

KARIMOV FARHOD
Siyosiy fanlar doktori, dotsent,
A. Avloniy nomidagi
Malaka oshirish instituti prorektori;

BAZAROVA DILDORA
Toshkent davlat yuridik universiteti

yuridik fanlar doktori, professor;

IMOMOV NURILLO
Toshkent davlat yuridik universiteti fuqarolik huquqi
kafedrasida mudiri, yuridik fanlar doktori, professor;

KHAIRIEV NODIRJON
O'zbekiston Respublikasi Jamoat xavfsizligi universiteti
professori, yuridik fanlar doktori, dotsent;

NEMATOV JURABEK
Toshkent davlat yuridik universiteti
ma'muriy va moliyaviy huquq kafedrasida
dotsenti, yuridik fanlar doktori, dotsent;

ISMAILOV SHUKHRATJON
Toshkent davlat yuridik universiteti mehnat
huquqi kafedrasida mudiri, yuridik fanlar doktori;

KHABIBULLAEV DAVLATJON
Toshkent davlat yuridik universiteti fuqarolik
procsessual va xo'jalik procsessual huquqi kafedrasida
mudiri, yuridik fanlar nomzodi, professor;

OCHILOV KHASAN
Yuridik fanlari bo'yicha falsafa
doktori (PhD), dotsent;

IBROKHIMOV JAMSHID
Yuridik fanlar bo'yicha falsafa doktori (PhD);

GAFUROVA NOZIMAKHON
Toshkent davlat yuridik universiteti xalqaro
huquq va inson huquqlari kafedrasida mudiri,
yuridik fanlar bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent;

NARZIEV OTABEK
Toshkent davlat yuridik universiteti xususiy
xalqaro huquq kafedrasida i.o. professori,
yuridik fanlar doktori;

MUSAEV BEKZOD
Toshkent davlat yuridik universiteti
konstitutsiyaviy huquq kafedrasida mudiri, yuridik fanlar
bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent;

MURATAEV SERIKBEK
Jahon iqtisodiyoti va diplomatiya universiteti dotsenti,
yuridik fanlar nomzodi;

KAMALOVA DILDORA
Yuridik fanlar doktori, professor;

YUSUPOV SARDORBEK
Toshkent davlat yuridik universiteti ma'muriy va
moliyaviy huquq kafedrasida mudiri, yuridik fanlar bo'yicha
falsafa doktori (PhD), yuridik fanlar doktori, dotsent;

KHUJAEVA SHOKHJAKHON
Toshkent davlat yuridik universiteti
intellektual mulk huquqi kafedrasida mudiri,
yuridik fanlar bo'yicha falsafa doktori (PhD);

CHORIEVA DILBAR
dotsent, yuridik fanlar bo'yicha falsafa doktori (PhD).

Page Maker | Верстка | Sahifalovchi: Xurshid Mirzaxmedov

Editorial staff of the journals of www.tadqiqot.uz
Tadqiqot LLC The city of Tashkent,
Amir Temur Street pr.1, House 2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Phone: (+998-94) 404-0000

Контакт редакций журналов. www.tadqiqot.uz
ООО Тадqiqot город Ташкент,
улица Амира Темура пр.1, дом-2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Тел: (+998-94) 404-0000

МУНДАРИЖА | СОДЕРЖАНИЕ | CONTENT

1. JAMOAT XAVFSIZLIGINI TA'MINLASH TIZIMINING RIVOJLANISHI BOSQICHLARI.....	5
Ummatov Muhammadrasul Tursunovich	
2. ПОДГОТОВКА МЕДИАТОРОВ ПО ТРУДОВЫМ СПОРАМ: МЕЖДУНАРОДНЫЕ СТАНДАРТЫ И НАЦИОНАЛЬНЫЕ ОСОБЕННОСТИ.....	15
Мавлонова Нигина Баходировна	
3. SUDYALAR DAXLSIZLIGI: HUQUQIY TABIATI VA UNI TA'MINLASHNING KONSTITUTSIYAVIY KAFOLATLARI.....	30
Zaripov Jo'rabek Sodikovich	
4. ЭКОНОМИЧЕСКАЯ ЭФФЕКТИВНОСТЬ МЕДИАЦИИ В РАЗРЕШЕНИИ ТРУДОВЫХ СПОРОВ: АНАЛИЗ ЗАТРАТ И ВЫГОД.....	40
Мавлонова Нигина Баходировна	
5. ОСОБЕННОСТИ ВОЗНИКНОВЕНИЯ ПРАВА СОБСТВЕННОСТИ НА БУДУЩЕЕ ЖИЛОЕ ПОМЕЩЕНИЕ В РЕСПУБЛИКЕ УЗБЕКИСТАН.....	53
Курбонова Комилабону Рамзбек кизи	
6. OILA HUQUQIDA NIKONLANUVCHI SHAXSLARNING MAJBURIY TIBBIY KO'RIKDAN O'TISHINING HUQUQIY ASOSLARI.....	67
Zaripov Jo'rabek Sodikovich	
7. СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ ПРАВОВОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ МЕДИАЦИИ В ТРУДОВЫХ СПОРАХ В РЕСПУБЛИКЕ УЗБЕКИСТАН: НАУЧНО-ПРАВОВОЙ АНАЛИЗ.....	77
Мавлонова Нигина Баходировна	
8. АВТОРСКОЕ ПРАВО НА ВИДЕОКОНТЕНТ В СОЦИАЛЬНЫХ СЕТЯХ: ПРОБЛЕМЫ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ И ЗАЩИТЫ.....	89
Абдукодырова Дилноза Тулкин кизи,	
9. IJTIMOIIY DAVLATNING KONSTITUTSIYAVIY ASOSLARI:QIYOSIY-HUQUQIY TANHIL.....	99
Абдикадиров Умиджон Рузбаевич	
10. МАЪМУРИЙ ТАРТИБ-ТАОМИЛЛАРДА ХУҚУҚИЙ АНИҚЛИК ВА ҚОНУНИЙЛИКНИ ТАЪМИНЛАШ: ТАЛАБЛАРНИ БЕЛГИЛАШНИНГ ХУҚУҚИЙ АСОСЛАРИ ВА УЛАРНИНГ ЧЕГАРАЛАРИ.....	111
Нормухамедова Сурайёхон Бобир кизи	
11. OLIY TA'LIM TIZIMIDA KORRUPSIYANI OLDINI OLISHDA RAQAMLASHTIRISHNING AHAMIYATI.....	126
G'aybullayev Farrux Yuldashevich	
12. ОИЛАВИЙ (МАИШИЙ) ЗЎРАВОНЛИКДАН ЖАБРЛАНГАН ШАХСЛАР ХУҚУҚЛАРИНИ ҲИМОЯ ҚИЛИШНИНГ ХУҚУҚИЙ МЕХАНИЗМЛАРИ: ЎЗБЕКИСТОН ҚОНУНЧИЛИГИНИНГ РИВОЖЛАНИШИ ВА ХАЛҚАРО ТАЖРИБА.....	138
Сулайманов Ахрор Ибрагимович	

ОИЛАВИЙ (МАИШИЙ) ЗЎРАВОНЛИКДАН ЖАБРЛАНГАН ШАХСЛАР ХУҚУҚЛАРИНИ ҲИМОЯ ҚИЛИШНИНГ ХУҚУҚИЙ МЕХАНИЗМЛАРИ: ЎЗБЕКИСТОН ҚОНУНЧИЛИГИНИНГ РИВОЖЛАНИШИ ВА ХАЛҚАРО ТАЖРИБА

<https://doi.org/10.5281/zenodo.23447642>

Сулайманов Ахрор Ибрагимович

Фуқаролик ишлари бўйича Тошкент шаҳар Учтепа туманлараро судининг
раиси

Аннотация. Мазкур мақолада оилавий (маиший) зўравонликдан жабрланган шахсларнинг ҳуқуқ ва қонуний манфаатларини ҳимоя қилиш механизмлари таҳлил қилинган. Ўзбекистон қонунчилигидаги оилавий зўравонликка қарши курашишга оид нормалар, жумладан, «Хотин-қизларни тазйиқ ва зўравонликдан ҳимоя қилиш тўғрисида»ги Қонун, Оила кодекси, Фуқаролик кодекси ва Жиноят кодекси нормаларининг ўзаро уйғунлиги ўрганилган. Шунингдек, Англия ва Уэльс, Испания ҳамда Скандинавия давлатларининг ҳуқуқий тажрибаси қиёсий-ҳуқуқий жиҳатдан таҳлил қилиниб, Ўзбекистонда жабрланувчиларнинг суд орқали оилавий, мулкӣ ва шахсий номулкӣ ҳуқуқларини самарали ҳимоя қилиш механизмларини такомиллаштириш бўйича таклифлар ишлаб чиқилган.

Калит сўзлар. Оилавий зўравонлик, маиший зўравонлик, жабрланувчи, ҳуқуқий ҳимоя, суд ҳимояси, оилавий ҳуқуқ, фуқаролик ҳуқуқи, ҳимоя ордери, зўравонликдан ҳимоя қилиш, никоҳ-оилавий муносабатлар, мулкӣ ҳуқуқлар, шахсий номулкӣ ҳуқуқлар, ихтисослаштирилган судлар, хорижий тажриба.

ПРАВОВЫЕ МЕХАНИЗМЫ ЗАЩИТЫ ПРАВ ЛИЦ, ПОСТРАДАВШИХ ОТ СЕМЕЙНОГО (БЫТОВОГО) НАСИЛИЯ: РАЗВИТИЕ ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВА УЗБЕКИСТАНА И МЕЖДУНАРОДНЫЙ ОПЫТ

Сулайманов Ахрор Ибрагимович

Председатель Учтепинского межрайонного суда по гражданским делам города
Ташкента

Аннотация. В статье исследуются правовые механизмы защиты прав и законных интересов лиц, пострадавших от семейного (бытового) насилия. Анализируются нормы законодательства Республики Узбекистан, направленные на предупреждение и пресечение семейного и бытового насилия, в том числе положения Закона Республики Узбекистан «О защите женщин от притеснений и насилия», Семейного кодекса, Гражданского кодекса и Уголовного кодекса, а также вопросы их системного взаимодействия и

практического

применения.

Особое внимание уделяется судебным механизмам защиты нарушенных прав и законных интересов пострадавших лиц, включая защиту семейных, имущественных и личных неимущественных прав. В сравнительно-правовом аспекте рассматривается опыт Англии и Уэльса, Испании, а также государств Скандинавии в сфере предупреждения семейного (бытового) насилия, обеспечения безопасности пострадавших и предоставления им эффективных средств судебной защиты. На основе проведённого анализа выявляются отдельные проблемы правового регулирования и правоприменительной практики в Республике Узбекистан. Сформулированы предложения по совершенствованию национального законодательства и судебных механизмов защиты лиц, пострадавших от семейного (бытового) насилия, в том числе посредством повышения эффективности мер защиты, совершенствования процедур судебного реагирования и обеспечения комплексной защиты имущественных и личных неимущественных прав пострадавших.

Ключевые слова: семейное насилие, бытовое насилие, пострадавшее лицо, правовая защита, судебная защита, семейное право, гражданское право, охранный ордер, защита от насилия, семейно-брачные отношения, имущественные права, личные неимущественные права, судебные механизмы защиты, специализированные суды, сравнительное правоведение, зарубежный опыт.

LEGAL MECHANISMS FOR PROTECTING THE RIGHTS OF PERSONS AFFECTED BY DOMESTIC (FAMILY) VIOLENCE: DEVELOPMENT OF UZBEK LEGISLATION AND INTERNATIONAL EXPERIENCE

Akhror Ibragimovich Sulaimanov

Chairperson of the Uchtepa Interdistrict Court for Civil Cases of Tashkent City

Abstract. This article examines the legal mechanisms for protecting the rights and legitimate interests of persons affected by domestic (family) violence. It analyzes the legislation of the Republic of Uzbekistan aimed at preventing and combating domestic and family violence, including the provisions of the Law of the Republic of Uzbekistan “On Protection of Women from Harassment and Violence,” the Family Code, the Civil Code, and the Criminal Code, with particular attention to their systemic interaction and practical application.

Special attention is given to judicial mechanisms for protecting the violated rights and legitimate interests of victims, including the protection of their family, property, and personal non-property rights. From a comparative legal perspective, the article examines the experience of England and Wales, Spain, and the Scandinavian countries in preventing domestic (family) violence, ensuring the safety of victims, and providing effective judicial remedies.

Based on the analysis, the article identifies certain shortcomings in the legal regulation and law-enforcement practice of the Republic of Uzbekistan. It also

develops proposals aimed at improving national legislation and judicial mechanisms for protecting persons affected by domestic (family) violence, including strengthening the effectiveness of protective measures, improving judicial response procedures, and ensuring comprehensive protection of victims' property and personal non-property rights.

Keywords: domestic violence, family violence, victim, legal protection, judicial protection, family law, civil law, protection order, protection from violence, marital and family relations, property rights, personal non-property rights, judicial protection mechanisms, specialized courts, comparative law, international experience.

Оила инсоннинг шахсий, ижтимоий ва ҳуқуқий манфаатлари шаклландиган муҳим ижтимоий институтлардан бири ҳисобланади. Оилавий муносабатларда шахсининг шаъни, кадр-қиммати, шахсий дахлсизлиги, тенглиги ҳамда мулкӣ ва номулкӣ ҳуқуқларини таъминлаш демократик ҳуқуқий давлатнинг муҳим вазифаларидан биридир. Бироқ оила доирасида содир этиладиган тазйик ва зўравонлик ҳолатлари мазкур ҳуқуқ ва эркинликларнинг бузилишига, оилавий муносабатларнинг издан чиқишига ҳамда жабрланувчининг ҳуқуқий ҳимояга бўлган эҳтиёжининг ортишига олиб келади.

Оилавий (маиший) зўравонликни фақат жиноят ёки маъмурий ҳуқуқбузарлик сифатида баҳолаш унинг ҳуқуқий оқибатларини тўлиқ қамраб олмайди. Зўравонлик натижасида жабрланувчининг никоҳ муносабатларидан келиб чиқадиган шахсий ва мулкӣ ҳуқуқлари, болалар билан боғлиқ ҳуқуқлари, алимент олиш ҳуқуқи, уй-жойдан фойдаланиш, мулкка эгалик қилиш ва ундан фойдаланиш, шунингдек шахсий номулкӣ ҳуқуқлари бузилиши мумкин. Шу боис оилавий зўравонликдан жабрланган шахсларни ҳимоя қилиш масаласи жиноят-ҳуқуқий ва маъмурий-ҳуқуқий таъсир чоралари билан бир қаторда, фуқаролик ва оила ҳуқуқи нуқтаи назаридан ҳам комплекс тадқиқ этилишини талаб қилади.

Ўзбекистон Республикасида сўнгги йилларда хотин-қизларни тазйик ва зўравонликдан ҳимоя қилиш, оиладаги зўравонликнинг олдини олиш ва жабрланувчиларнинг ҳуқуқларини таъминлашга қаратилган муҳим ҳуқуқий ислохотлар амалга оширилди. Хусусан, 2019 йил 2 сентябрда қабул қилинган Ўзбекистон Республикасининг «Хотин-қизларни тазйик ва зўравонликдан ҳимоя қилиш тўғрисида»ги Қонуни мазкур соҳада махсус ҳуқуқий механизмларни шакллантирди. Унда тазйик ва зўравонлик тушунчалари, уларнинг турлари, жабрланган шахсларнинг ҳуқуқлари, ваколатли органларнинг вазифалари ҳамда ҳимоя ордери институтининг ҳуқуқий асослари белгилаб берилди.[1]

Мазкур ҳуқуқий механизмларнинг ривожланиши билан бир қаторда оилавий зўравонлик учун жавобгарликни кучайтиришга қаратилган қонунчилик чоралари ҳам жорий этилди. Хусусан, 2023 йилдан бошлаб Ўзбекистон қонунчилигида оилавий (маиший) зўравонликнинг айрим шакллари учун маъмурий ва жиноий жавобгарликнинг алоҳида механизмлари белгиланди. Бу эса зўравонликка ҳуқуқий баҳо беришда давлатнинг репрессив таъсир чораларини кучайтириш билан бирга, жабрланувчининг ҳуқуқ ва

манфаатларини самарали ҳимоя қилишнинг хусусий-ҳуқуқий механизмларини такомиллаштириш заруратини ҳам юзага келтирди.

Оила кодексида оила аъзоларининг ҳуқуқларини тўсқинликсиз амалга ошириш ва уларнинг ҳимоя қилинишини таъминлаш оила қонунчилигининг асосий вазифаларидан бири сифатида белгиланган. Оилавий ҳуқуқларни ҳимоя қилиш, жумладан, суд томонидан фуқаролик суд ишларини юритиш қоидалари асосида амалга оширилиши назарда тутилган.[2] Мазкур қоида оилавий зўравонликдан жабрланган шахсларнинг бузилган ҳуқуқларини тиклашда суд ҳимоясининг алоҳида аҳамиятга эга эканини кўрсатади.

Шу билан бирга, амалдаги ҳуқуқий тартибга солишда Оила кодекси, Фуқаролик кодекси, Фуқаролик процессуал кодекси ҳамда «Хотин-қизларни тазйиқ ва зўравонликдан ҳимоя қилиш тўғрисида»ги махсус Қонун нормаларининг ўзаро нисбати ва уйғунлиги алоҳида илмий-амалий аҳамият касб этади. Чунки мазкур норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар турли ҳуқуқий воситалар орқали бир мақсад — жабрланувчининг бузилган ҳуқуқ ва қонуний манфаатларини ҳимоя қилишга хизмат қилса-да, уларда назарда тутилган ҳимоя механизмларининг ҳуқуқий табиати, қўлланиш асослари ва процессуал тартиби бир-биридан фарқ қилади.

Хусусан, ҳимоя ордери зўравонликни чеклашга қаратилган тезкор ҳимоя воситаси сифатида намоён бўлса, никоҳдан ажратиш, алимент ундириш, боланинг яшаш жойини белгилаш, ота-оналик ҳуқуқларини амалга ошириш, умумий мол-мулкни бўлиш ёки уй-жойдан фойдаланиш билан боғлиқ низолар фуқаролик ва оилавий суд ишлари доирасида ҳал этилади. Шу нуқтаи назардан, жабрланувчининг ҳуқуқларини самарали ҳимоя қилиш фақат алоҳида ҳуқуқий ҳимоя чорасини қўллаш билан эмас, балки турли ҳуқуқий механизмларнинг ўзаро мувофиқ ва комплекс қўлланиши билан таъминланиши лозим.

Мазкур масала хорижий давлатлар қонунчилиги ва ҳуқуқни қўллаш амалиётида ҳам муҳим ўрин эгаллайди. Хусусан, АҚШ ҳуқуқидаги **civil protection order**, Англия ва Уэльс ҳуқуқидаги **domestic abuse protection order** каби институтлар зўравонликдан жабрланган шахсни фақат зўравонликнинг ўзига қарши эмас, балки унинг оилавий, шахсий ва мулкӣ манфаатларини ҳимоя қилишга қаратилган комплекс суд чораларини қўллаш имконини беради. Хорижий тажрибани ўрганиш Ўзбекистон қонунчилигидаги мавжуд механизмларнинг самарадорлигини баҳолаш ва уларни такомиллаштиришнинг истиқболли йўналишларини белгилаш имконини беради.

Оилавий (маиший) зўравонликдан жабрланган шахсларнинг ҳуқуқларини самарали ҳимоя қилиш масаласида хорижий давлатлар тажрибасини ўрганиш Ўзбекистон қонунчилигини такомиллаштириш учун муҳим илмӣ ва амалий аҳамиятга эга. Хорижий ҳуқуқ тизимларида оилавий зўравонликка қарши курашиш фақат жиноий жавобгарлик чораларини қўллаш билан чекланмай, жабрланувчини тезкор ҳимоя қилиш, зўравонликнинг такрорланишининг олдини олиш, суд ҳимоясини ихтисослаштириш ва жабрланувчининг оилавий ҳамда фуқаролик ҳуқуқларини тиклашга қаратилган комплекс механизмлар асосида амалга оширилади.

Буюк Британия тажрибаси, хусусан Англия ва Уэльс ҳуқуқ тизимидаги ёндашув, оилавий зўравонликдан жабрланган шахсларни ҳимоя қилишда тезкор суд ва маъмурий механизмларнинг уйғунлаштирилгани билан аҳамиятлидир. 2021 йилги **Domestic Abuse Act** оилавий зўравонлик тушунчасини жисмоний ва жинсий зўравонлик билан чекламай, назорат қилувчи ёки мажбурловчи ҳуқ-атвор, иқтисодий, психологик ва эмоционал зўравонлик каби шаклларни ҳам қамраб олган.[3]

Мазкур қонун билан **Domestic Abuse Protection Notice (DAPN)** ва **Domestic Abuse Protection Order (DAPO)** институтлари жорий этилган. DAPN полиция томонидан жабрланувчини оилавий зўравонликдан зудлик билан ҳимоя қилиш мақсадида берилиши мумкин бўлган тезкор чора ҳисобланади. Бундай билдиришнома зўравон шахсга жабрланувчи билан алоқани чеклаш ёки унинг яшаш жойига киришни тақиқлаш каби талабларни белгилаши мумкин. DAPN берилганидан кейин DAPO масаласи судда, одатда, 48 соат ичида кўриб чиқилади.[4]

Буюк Британия модели Ўзбекистон учун, аввало, **зўравонлик ҳолати аниқланган пайт билан суд ҳимояси ўртасидаги вақтни қисқартириш** нуқтаи назаридан аҳамиятлидир. Ўзбекистондаги ҳимоя ордери институти ҳам жабрланувчини зўравонликдан тезкор ҳимоя қилишга қаратилган бўлса-да, хорижий тажриба суд томонидан бериладиган ҳимоя чораларини жиноий иш натижасига боғламасдан, мустақил ҳуқуқий ҳимоя воситаси сифатида ривожлантириш мумкинлигини кўрсатади.

Шунингдек, Британия моделида DAPO нафақат тақиқловчи, балки муайян **ижобий мажбуриятларни** ҳам юклаш имконини беради. Масалан, суд зўравонлик содир этган шахсни ҳуқ-атворни ўзгартириш дастурида иштирок этишга мажбурлаши мумкин.[5] Бу жиҳат Ўзбекистон учун ҳам қизиқарли бўлиб, зўравонликка қарши курашишни фақат жазолаш билан эмас, балки унинг такрорланишининг олдини олишга қаратилган ҳуқуқий-профилактик механизмлар билан боғлаш имконини беради.

Эътиборли жиҳати шундаки, DAPN бериш жабрланувчининг розилигига тўлиқ боғлаб қўйилмаган. Полиция жабрланувчининг фикрини инобатга олиши лозим бўлса-да, унинг розилиги мавжуд эмаслиги ҳимоя чорасини қўллашга автоматик тўсқинлик қилмайди.[6] Бу механизм оилавий зўравонлик ҳолатларида жабрланувчи кўрқув, иқтисодий қарамлик ёки ижтимоий босим сабабли мустақил равишда мурожаат қила олмайдиган вазиятлар учун муҳим ҳуқуқий кафолат ҳисобланади.

Испанияда оилавий ва гендер зўравонлигига қарши курашишнинг ҳуқуқий механизми 2004 йил 28 декабрда қабул қилинган **Ley Orgánica 1/2004 — «Гендер зўравонлигидан комплекс ҳимоя чоралари тўғрисида»**ги **Органик қонун** асосида шаклланди.[7] Мазкур қонуннинг ўзига хос жиҳати шундаки, унда жиноий-ҳуқуқий чоралар билан бир қаторда ижтимоий, маъмурий, таълимий ва суд ҳимояси механизмлари комплекс равишда назарда тутилган.

Испания тажрибасининг Ўзбекистон учун энг муҳим жихатларидан бири — **ихтисослаштирилган судлар институтидир**. Қонун асосида хотин-қизларга нисбатан зўравонлик билан боғлиқ жиноий ишлар билан бир қаторда улар билан боғлиқ айрим фуқаролик ишларини ҳам кўриб чиқишга ихтисослаштирилган судлар — *Juzgados de Violencia sobre la Mujer* ташкил этилган.[8] Бундай ёндашув оилавий зўравонликка оид жиноий иш билан жабрланувчининг оилавий-ҳуқуқий манфаатлари ўртасидаги узвий боғлиқликни инобатга олиш имконини беради.

Бу модель мамлакатимиз учун алоҳида аҳамиятга эга. Чунки оилавий зўравонлик ҳолатида бир вақтнинг ўзида жиноий, оилавий ва фуқаролик-ҳуқуқий масалалар вужудга келиши мумкин. Масалан, зўравонлик ҳолати никоҳдан ажратиш, боланинг яшаш жойини белгилаш, ота-оналик ҳуқуқларини амалга ошириш, алимент ундириш, умумий мол-мулкни бўлиш ёки уй-жойдан фойдаланиш масалалари билан боғлиқ бўлиши мумкин. Шу нуқтаи назардан, Испания модели ҳуқуқий низонинг турли элементларини алоҳида-алоҳида эмас, балки жабрланувчининг хавфсизлиги ва манфаатларини ҳисобга олган ҳолда комплекс кўриб чиқиш имконини беради.

Испания тажрибасининг самарадорлигини баҳолашда Европа Кенгашининг GREVIO экспертлар гуруҳи ҳисоботи ҳам муҳим манба ҳисобланади. 2024 йилда эълон қилинган ҳисоботда интим шериклар ўртасидаги зўравонлик ишлари бўйича судланиш кўрсаткичи 2023 йилда тахминан **80 фоизга етгани** қайд этилган.[9] Шу билан бирга, GREVIO суд жараёнида жабрланувчиларнинг иккинчи марта виктимизацияга учраш хавфи сақланиб қолаётганини ҳам таъкидлаган.[10]

Бу ҳолат хорижий тажрибани кўр-кўрона ижобий баҳолаш эмас, балки унинг ютуқ ва муаммоларини комплекс таҳлил қилиш зарурлигини кўрсатади. Хусусан, ихтисослаштирилган судларнинг мавжудлиги ўз-ўзидан жабрланувчининг ҳуқуқлари тўлиқ таъминланишини англатмайди. Судьялар ва бошқа процесс иштирокчиларининг махсус тайёргарлиги, жабрланувчининг шахсий ҳаётини ҳимоя қилиш, қайта-қайта кўрсатма бериш заруратини камайтириш ва зўравонликнинг ўзига хос хусусиятларини тўғри баҳолаш ҳам муҳим кафолатлар ҳисобланади.[11]

Скандинавия давлатлари тажрибаси

Норвегия, Швеция ва Финляндия тажрибасида оилавий зўравонликка қарши курашиш асосан **гендер тенглиги, профилактика ва жабрланувчини комплекс қўллаб-қувватлаш** сиёсати билан уйғунлаштирилган. Бу давлатларда ҳуқуқий чоралар зўравонлик содир этилганидан кейин жавобгарлик қўллаш билан чекланмай, унинг олдини олиш, аҳолининг ҳуқуқий маданиятини ошириш ва зўравон хулқ-атворини ўзгартиришга қаратилган чораларни ҳам қамраб олади.

Скандинавия тажрибасида эътиборга молик жихатлардан бири — **жабрланувчини зўравон шахс билан яраштиришни ҳуқуқий ҳимоянинг асосий мақсади сифатида қарамасликдир**. Бундай ёндашув оила институтини сақлаб қолиш мақсади жабрланувчининг ҳаёти, соғлиғи, шаъни ва кадр-

қимматини ҳимоя қилишдан устун қўйилмаслиги керак, деган ҳуқуқий позицияга асосланади.

Бу масала Ўзбекистон учун ҳам алоҳида аҳамиятга эга. Миллий қонунчиликда ярашув институти мавжуд бўлса-да, оилавий зўравонлик билан боғлиқ ишлар бўйича ярашув жабрланувчининг эркин хоҳиш-иродасига асосланиши ва унга нисбатан ҳар қандай психологик, иқтисодий ёки ижтимоий босим истисно қилиниши лозим. Шу сабабли суд ярашувнинг расмий мавжудлигини эмас, балки жабрланувчининг ҳақиқий ва эркин хоҳиш-иродасини ҳам баҳолаши мақсадга мувофиқ.

Хорижий давлатлар тажрибасининг қиёсий таҳлили шуни кўрсатадики, оилавий зўравонликдан жабрланган шахсларнинг ҳуқуқларини самарали ҳимоя қилиш учун унга асосий элементнинг ўзaro уйғунлиги талаб этилади.

Биринчидан, **тезкор ҳимоя механизми** мавжуд бўлиши керак. Буюк Британиядаги DARN ва DAPO институтлари бунга яққол мисол бўла олади. Иккинчидан, **ихтисослаштирилган суд ҳимояси** жабрланувчининг жиноий, оилавий ва фуқаролик-ҳуқуқий манфаатларини комплекс баҳолаш имконини бериши лозим. Испаниядаги ихтисослаштирилган судлар ушбу ёндашувнинг амалий намунасидир. Учинчидан, суд жараёнида жабрланувчининг **иккиламчи виқтимизациядан ҳимоя қилиниши**, унинг шахсий ҳаёти ва кадр-қиммати ҳурмат қилиниши, эркин хоҳиш-иродаси таъминланиши лозим.

Шундан келиб чиқиб, Ўзбекистон қонунчилигини такомиллаштиришда хорижий тажрибадан қуйидаги йўналишларда фойдаланиш мумкин:

- ҳимоя ордерининг суд ҳимояси билан узвий боғлиқлигини кучайтириш;
- зўравонлик ҳолати мавжуд бўлган оилавий низоларни кўришда суд томонидан хавф даражасини мажбурий баҳолаш механизмини жорий этиш;
- зўравонлик фактини никоҳдан ажратиш, боланинг яшаш жойини белгилаш, алимент, мулк ва уй-жой билан боғлиқ низоларни ҳал қилишда ҳуқуқий аҳамиятга эга ҳолат сифатида баҳолаш;
- оилавий зўравонлик билан боғлиқ ишлар бўйича судьялар ва бошқа процесс иштирокчиларининг ихтисослашувини кучайтириш;
- жабрланувчининг бир неча марта кўрсатма беришини талаб қилувчи амалиётни минималлаштириш;
- ярашув институтини жабрланувчининг эркин ва ҳақиқий хоҳиш-иродаси билан боғлаш;
- зўравонлик содир этган шахсга нисбатан нафақат таққиловчи, балки ҳулқ-атворни ўзгартиришга қаратилган мажбурий чораларни қўллаш имкониятларини кенгайтириш.

Шундай қилиб, хорижий тажриба оилавий зўравонликка қарши самарали ҳуқуқий механизм **жазо бериш, профилактика, тезкор ҳимоя ва бузилган ҳуқуқларни тиклаш чораларининг ягона тизими** сифатида шаклланиши лозимлигини кўрсатади. Ўзбекистон қонунчилигида сўнгги йилларда амалга оширилган ислохотлар мазкур йўналишда муҳим ҳуқуқий пойдевор яратган бўлса-да, кейинги босқичда асосий эътиборни жабрланувчининг оилавий ва

фуқаролик-хукукий ҳуқуқларини суд орқали тиклаш механизмларини такомиллаштиришга қаратиш мақсадга мувофиқ.

АДАБИЁТЛАР РЎЙХАТИ

1. Ўзбекистон Республикасининг «Хотин-қизларни тазйиқ ва зўравонликдан ҳимоя қилиш тўғрисида»ги ЎРҚ–561-сон Қонуни, 2019 йил 2 сентябрь. // Қонунчилик маълумотлари миллий базаси — LexUZ.
2. Ўзбекистон Республикасининг Оила кодекси. 1998 йил 30 апрель. // Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг Ахборотномаси. — 1998. — № 5–6.
3. United Kingdom. Domestic Abuse Act 2021. — Chapter 17. — London, 2021. // UK Legislation.
4. Home Office. Domestic Abuse Protection Notices (DAPNs) and Domestic Abuse Protection Orders (DAPOs): Statutory Guidance for the Police. — London, 2024. // GOV.UK.
5. Home Office. Domestic Abuse Protection Notices and Domestic Abuse Protection Orders. // GOV.UK.
6. UK Parliament. Domestic Abuse Act 2021: Explanatory Notes. — London, 2021. — §§ 124–126.
7. España. Ley Orgánica 1/2004, de 28 de diciembre, de Medidas de Protección Integral contra la Violencia de Género. // Boletín Oficial del Estado. — 2004. — Núm. 313.
8. Ўша манба. España. Ley Orgánica 1/2004, de 28 de diciembre, de Medidas de Protección Integral contra la Violencia de Género. // Boletín Oficial del Estado. — 2004. — Núm. 313. — Juzgados de Violencia sobre la Mujer институтига оид қоидалар.
9. GREVIO. Spain: First Thematic Evaluation Report — Building Trust by Delivering Support, Protection and Justice. — Strasbourg: Council of Europe, 2024. — § 154.
10. GREVIO. Spain: First Thematic Evaluation Report — Building Trust by Delivering Support, Protection and Justice. — Strasbourg: Council of Europe, 2024. — §§ 154, 178.
11. GREVIO. Spain: First Thematic Evaluation Report — Building Trust by Delivering Support, Protection and Justice. — Strasbourg: Council of Europe, 2024. — Суд жараёнида иккиламчи виктимизация, жабрланувчининг ишончлилигига оид стереотиплар, қайта-қайта кўрсатма бериш ва шахсий ҳаёт дахлсизлиги масалаларига оид қоидалар.

YURISPRUDENSIYA

7 ЖИЛД, 3 СОН

ЮРИСПРУДЕНЦИЯ

ТОМ 7, НОМЕР 3

JURISPRUDENCE

VOLUME 7, ISSUE 3

Editorial staff of the journals of www.tadqiqot.uz
Tadqiqot LLC The city of Tashkent,
Amir Temur Street pr.1, House 2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Phone: (+998-94) 404-0000

Контакт редакций журналов. www.tadqiqot.uz
ООО Тадqiqот город Ташкент,
улица Амира Темура пр.1, дом-2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Тел: (+998-94) 404-0000